

Република Северна Македонија
Национална установа за управување со
археолошкиот локалитет СТОБИ - Градско

Бр. 05-112/12

26.03.2020 год.

ГРАДСКО

**ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ГОДИШНАТА ПРОГРАМА ЗА
РАБОТА НА НАЦИОНАЛНАТА УСТАНОВА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО
АРХЕОЛОШКИОТ ЛОКАЛИТЕТ СТОБИ – ГРАДСКО**

- Период: 01.01-31.12.2019 г.

ЗАШТИТА НА НЕДВИЖНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Стоби, март 2020 год.

I. ПРОГРАМСКИ АКТИВНОСТИ

Проекти во рамки на Годишната програма за работа на Националната установа за управување со археолошкиот локалитет Стоби – Градско од областа на заштитата на недвижно културно наследство за 2019 година

Министерството за култура учествува во финансисрање на Годишната програма за работа на Националната установа за управување со археолошкиот локалитет Стоби – Градско (Годишен договор бр. 31-5139/1 од 19.04.2019 г., Анекс кон Договорот со бр. 32-4866/7 од 24.04.2019 год.) и Анекс кон Договорот со бр. _____ со средства од Буџетот на Р. Македонија во вкупен износ од **8.709.200,00** за реализација на:

1. Археолошки доистражувања и конзервација на фрескоживописот во Старата епископска базилика во Стоби, во вкупен износ од **330.000,00** денари
2. Замена на покривот на крстилницата на епископската базилика во Стоби, во вкупен износ од **1.300.000,00** денари
3. Изработка на основен проект за конзервација и реставрација на супструкцијата од источната половина на summa caeva на римскиот театар во Стоби, во вкупен износ од **60.000,00** денари.
4. Конзервација, реставрација, реконструкција и археолошки доистражувања на објект Римски театар во Стоби, во вкупен износ од **3.800.000,00** денари.
5. Тековно одржување и партерно уредување на археолошкиот локалитет Стоби, со вкупен износ од **1.150.000,00** денари.
6. Конзервација и реставрација на мозаиците од јужниот брод на Епископската базилика во Стоби, во вкупен износ од **258.172,00** денари.
7. Археолошки истражувања на комплексот околу Храмот на Изида во Стоби, во вкупен износ од **300.000,00** денари

Од вкупната сума 1.509.200,00 ден. се наменети за :

1. За материјални трошоци за реализација на Програмата на konto 464990 се одобрени **502.500,00** денари. Финансискиот извештај (Образец бр.6) е во прилог.
2. За електрична енергија на konto 421110 се одобрени **1.049.476,00** денари. Финансиски извештај (Образец бр.4) е во прилог.
3. За други комунални услуги на konto 421190 се одобрени **56.700,00** денари. Финансискиот извештај (Образец бр.4) е во прилог.
4. За други исплати (исплата на испратнини, парична помош во случај на смрт на вработен и смрт на член од потесното семејство на вработен, солидарна помош за боледување се одобрени **100.000,00** денари. (за отпремнина 50.208,00 ден. Образец бр.2) е во прилог.

1. Име на проект: Археолошки доистражувања и конзервација на фрескоживописот во Старата епископска базилика во Стоби

Проектот опфаќа археолошки доистражувања во јужниот брод на Старата епископска базилика во Стоби со кои е предвидено откривање на преостанатиот фрескоживопис на ѕидот, како и изведување на конзерваторско-реставраторски работи на истиот. Со истражувањата до крај на јули целосно е откриен јужниот ѕид (во должина од 11.63 м и максимална висина од 1.72 м) и сочуваниот дел од западниот ѕид (во должина од 1.73 м и максимална висина од 1.52 м), на кои е сочуван фрескоживопис, односно 9 полиња на јужниот ѕид, од кои првото на источниот крај е делумно зачувано и едно поле на западниот ѕид одвоени со сликани столбови. Декорацијата на полињата е геометриска, идентична со таа на северниот ѕид на базиликата, каде наизменично се менуваат ромбови со централен круг во правоаголно поле и имитација на мермерни панели. Заради нечистотиите наталожени на боениот слој, мермерните полиња не се сосема јасни.

Изготвениот Анекс на веќе постоечкиот Проект за конзерваторско-реставраторски работи на Епископската базилика во Стоби, по позитивното мислење од комисијата за стручната контрола на проект од НКЦ, е доставен до УЗКН со цел добивање на продолжение на одобрението за вршење на работи на непосредна заштита.

Во период од текот на месеците август и септември-ноември, стручниот тим под раководство на конзерватор-советник Момчило Трајковски ги изведе работите на непосредна заштита, односно ги отстрани фреските од јужниот и западниот ѕид на базиликата со примена на органско лепило и газа. 10 полиња фрески се поставени на дрвени рамки и транспортирани до работните простории. Органското лепило и газите се отстранети од боениот слој, а фиксираните парчиња се складирали во депо 3, каде ќе останат до следната година, кога ќе продолжат работите со поставување на фрагментите на алуминиумско саќе. Во меѓувреме е изготвена техничка документација на фрескоживописот *in situ*, со снимање со тотална станица и фотограметрија.

- **Финансиски извештај (образец бр.2) во прилог**

2. Име на проект: Замена на покривот на крстилницата на епископската базилика во Стоби

Проектот е изработен и спроведена е јавна набавка за изработка и реализација на проектот Замена на покривот на крстилницата на епископската базилика во Стоби.

- **Финансиски извештај (образец бр.2) во прилог**

3. Име на проект: Изработка на основен проект за конзервација и реставрација на супструкцијата од источната половина на *summa caeua* на римскиот театар во Стоби

Изработката на Основен проект за конзервација и реставрација на супструкцијата во источната половина на *summa cavea* е започната во 2018 година кога се изработени деловите Резултати од истражувачки работи и Проект на постојна состојба. Поглавјето Проект на постојна состојба покрај наративен дел, вклучува и техничка и фотодокументација на постојната состојба. Со реализацијата на средствата предвидени за 2019 година, беа ангажирани лице - технички документатор кој ги дополни техничките цртежи од постојната состојба во 2018 година со новооткриените делови од ископувањата во 2019 година и ја изработи техничката документација за Проектот на изведбена состојба. Исто така, беше ангажирано и стручно лице градежен инженер за изработка на поглавјето Технички извештај. Изработката на Основниот проект е целосно комплетирана и останува проектот да биде одобрен од стручна комисија по што ќе следи негова реализација во 2020 година.

- **Финансиски извештај (образец бр.2) во прилог**

4. Име на проект: Конзервација, реставрација и реконструкција и археолошки доистражувања на објектот римски театар во Стоби

Проектните активности во 2019 година опфаќаат археолошки истражувања на просторот од *summa cavea*, конзервација и реставрација на сиданите делови на источната половина на *ima cavea* и конзервација на видливите сидови од сценската зграда.

Поради претседателските избори и доцното потпишување на договорите, археолошките истражувања и тендерските постапки за набавка на потребните материјали за конзерваторско –реставраторските работи започнаа во мај. За, жал завршената тендерска постапка мораше да биде поништена поради еден пријавен понудувач кој ги надминуваше предвидените суми за материјалите. Постапката е обновена во јуни и е комплетирана во јули.

Во текот на јули беа прекинати археолошките ископувања поради ангажман на стручниот раководител на ископувањата на друг проект на НУ Стоби, како и ангажман на останатите двајца внатрешни членови на стручниот тим на друг проект на НУ Стоби. Ископувањата ќе продолжат на 5 август. Во меѓувреме, останатите членови на стручниот тим работеа интензивно на чистење, анализа и документација на движниот археолошки материјал, изработка на теренскиот инвентар, 3D фото документацијата и техничката документација, кои се комплетирали до овој момент на проектот.

Во текот на јули започнаа и конзерваторските работи во делот на *ima cavea* при што сите работници беа ангажирани на обезбедување на камен од други места на локалитетот, пренесување на материјалите, чистење на просторот и поставување на ременати. Процесот на конзерваторско-реставраторски работи отпочна со реставрација на косиот сегмент од сводот над источниот радијален коридор кој беше комплетиран на 31.07.2019 г. Работите продолжуваат со полнење на просторот од страните на сводот и реставрација на лежиштата за седишта во овој дел на гледалиштето.

Во текот на август започнаа ископувањата на просторот меѓу радијалните сидови 20 и 21, 21 и 22 и сегмент од надворешниот циркуларен коридор од *summa cavea*. По откривањето и документирањето на неколку

нивоа на употреба и дел од скали кои воделе на дијазомата, ископувањата помеѓу 21 и 22 радијален сид беа стопирани поради опасност од рушење на радијалниот сид 22 чие западно лице е сериозно оштетено, а сидот напукната и искривен. Со ископувањата на сегмент од надворешниот циркуларен коридор кој е во линија со радијалните сидови 20 и 21 беа откриени четири нивоа на газење и употреба заедно со три преградни сидови. Последното документирано ниво е од слој глина и нагло паѓа кон исток каде не се спроведени ископувања. Поради ваквата ситуација е одлучено ископувањата тука да бидат прекинати до следната година кога би се отворил поголем дел од коридорот и подот би се следел на поширок простор. Со ископувањата во надворешниот циркуларен коридор се откриени циркуларниот сид IV и надворешниот циркуларен сид (V) во височина од околу 3 метри. Целосно се отворени и документираны арките во двата сида. Под арката во циркуларниот сид IV има два изсидани довратници и праг од плочи песочник. На просторот помеѓу радијалните сидови 20 и 21 се документираны две подни нивоа и масивен слој од сива земја меѓу нив. На овој простор ископувањата се спуштени околу 5,3 метри од највисоката точка на радијалните сидови. Работата се одвива полека затоа што земјата се вади со електрична дигалка. Во 20-иот радијален сид се забележува засидан влез кој бил планиран и изведен во правата фаза на објектот, но потоа бил засидан во втората или можеби третата фаза при што отсутува арката над влезот.

Конзерваторско-реставраторските работи во август опфаќаа интензивна работа со ангажман на поголем број работници. Во текот на овој месец најпрво беше реставрирана источната аналема од првата фаза до височина од 3 метри, а потоа беа реставрирани лежиштата за седишта до 12-ред во делот над источниот радијален коридор. Работите продолжија со надсидување на циркуларниот сид III до висината од која почнува сводот која ја носел дијазомата. Реставрирани се лежиштата за седишта до челото на 15-иот ред по целата должина на источната половина на *ima cavea*. Донесена е одлука реставрацијата да оди до челото на 18-иот ред, додека неговиот заден дел да биде изведен со реставрацијата на сводот кој ја носел дијазомата во 2020 година. Во текот на август се одвиваше и враќање на 19 блокови од седиштата од централниот кунеус во нивната оригинална позиција со помош на кран. Овие седишта беа отстранети во 2012 година за време на ископувањата поради оштетувањата во сводовите над централниот радијален коридор и страничните простории. Во 2019 година беа конечно исполнети сите услови за нивно враќање.

Во текот на септември продолжија ископувањата меѓу радијалните сидови 20 и 21 со документирање и отстранување на подни нивоа и слоеви од доцната антика. Оригиналните нивоа на употреба не се откриени, а длабочината достигнува околу 6 метри.

Конзерваторско-реставраторските работи во септември опфаќаа интензивна работа на реставрација на лежиштата за седишта од 15-иот до 18-иот ред, по целата должина на источната половина на *ima cavea*. Во овој месец е реализиран најголемиот зафат, така што во октомври останува да бидат завршени косините на лежиштата и работите да продолжат на сценската зграда.

На 15-ти октомври беа комплетирани ископувањата меѓу радијалните сидови 20 и 21 и беше продолжено со обработка на движниот археолошки

материјал. Ископувањата се стопирани на ниво со коса изгорена површина кое е сè уште над оригиналното ниво на употреба на коридорот. Максималната височина на радијалните сидови, односно длабочината на истражуваниот простор изнесува околу 6,3 метри.

Конзерваторско-реставраторските работи во отември опфаќаа интензивна работа на реставрација на лежиштата за седишта од 17-иот и 18-иот ред, по целата должина на источната половина на има савеа и реализација на косините на лежиштата за седишта од 15-иот и 17-иот ред. На 15-ти октомври се отпочнати работите на сценската зграда при што е фотографирана постојната состојба на сидовите и отстранет е дерутираниот материјал. Отпочната е конзервацијата и реставрацијата на источниот трем од првата фаза на сценската зграда.

Конзерваторско-реставраторските работи во ноември опфаќаа интензивна работа на реставрација на сидовите на сценската зграда и фотодокументација пред и по изведбата на зафатите. Беа конзервирани сидовите од источниот трем, како и видливите сидови од големата просторија позади тремот. Работите продолжија на западниот трем при што, тој е целосно конзервиран, а помали зафати се изведени и на сидовите јужно и западно од западниот трем. Конзерваторските зафати вклучуваа отстранување на дерутираниот материјал и негова замена со нов камен од локалитетот и нов малтер. Покрај замената беше изведено и надсидување од 1 ред на камен, како и фугирање. Во овој дел на театарот не се изведени реконструкции, односно се е зачувано во автентичната форма согласно Основниот проект за конзервација и реставрација на сценската зграда бр. 09-262/6 од 15.10.2015 г.

Доцното отпочнување на работите од проектот наметна ангажман на поголем број на лица за навремена реализација на проектот. Сепак, најмувањето на работници, па и мајстори сидари е голем проблем и покрај дневница од 800 денари за ангажман на општ работник. Често пати се случува луѓето да се откажат по завршување на една или две седмици, поради подобри услови за некоја друга сезонска работа. Поради тоа, мораше да биде зголемен бројот на дипломирани археолози и студенти за успешна реализација на ископувањата. Исто така, селекцијата и пренесувањето на камен на театарот за конзервација одзема повеќе време од предвиденото. Посебно голем зафат за кој требаше голема работна сила и голема количина на градежен материјал беше изведбата на лежиштата за седишта од 15-иот до 18-иот ред. Според обемот на финансиските средства и зацртаната динамика, активностите од проектот предвидени во апликацијата за 2019 година се реализираа до крајот на ноември 2019 година, а до средината на декември беше комплетирано расчистување на теренот и преземање на заштитни мерки на покривање и потпирање. Реализацијата на овој проект е согласно обемот и динамиката предвидени во апликацијата за годишната програма за 2019 година.

- **Финансиски извештај (образец бр.2) во прилог**

5. Име на проект: Тековно одржување и партерно уредување на археолошкиот локалитет Стоби

Од почетокот на месец април ангажирани се мајстори и работници за извршување на повеќе активности кои имаат за цел да го одржуваат и уредуваат археолошкиот локалитет Стоби. Во тие активности спаѓа одржувањето на сите презентирани градби на локалитетот, патеките и просторите кои се наменети за посетителите (паркинг, тоалети, сувенирница, бифе), како и сите работни и складишни простории кои ги користи НУ Стоби.

Работниците и хигиеничарите продолжија со активностите околу одржување на локалитетот, генерално со косење и плевење на трева, секојдневно одржување на патеките за посетители, на корпите за отпадоци и информативните табли пред презентираниите градби.

Во рамките на овој проект набавени се материјали за разни поправки, средства за хигиена гориво за косилките, резервни делови за косилките и хтз опрема за работниците.

Извршен е сервис на ППА и дезинсекција, дератизација, дезинфекција и набавени се репеленти против змии.

- Финансиски извештај (образец бр.2) во прилог

6. Име на проект: Конзервација и реставрација на мозаиците од јужниот кораб на Епископската базилика во Стоби

Во рамки на овој проект се работеше на чистење на задната страна од извадените мозаички сегменти, консолидација на оригиналниот малтер од фугите на мозаикот, поставување на мозаичките сегменти на нови носачи од алуминиумско саќе, чистење на предната страна од мозаикот и делумен ретуш на отпадните тесери. Сите конзерваторско - реставраторски активности кои беа предвидени во Основен проект за конзервација и реставрација на извадените мозаички сегменти од јужниот кораб на Епископската базилика во Стоби беа завршени.

- Финансиски извештај (образец бр.2) во прилог

7. Име на проект: Археолошки истражувања на комплексот околу Храмот на Изида

Археолошките истражувања на „Комплексот градби околу храмот на Изида“, согласно дозволата издадена од УЗКН со УП 08-300 од 20.05.2019 започнаа на 22.05.2019 год. Согласно програмата за археолошки истражувања на објектот: „Комплекс градби околу храмот на Изида“, просторот предвиден за истражување се наоѓа југозападно од Храмот. Се истражуваше површина од приближно 130 м², односно две простории (просторија 5 и просторија 6) кои во горните делови припаѓаат на урбанизацијата на просторот од втората половина на 5 и 6 век од н.е. Истражувањата во просторијата 5 потврдија употреба на просторот во неколку фази, почнувајќи од 6 до 2 или 1 век од

н.е. Намената на просторијата во доцните фази на 6 век е недоволно јасна поради подоцните интервенции во просторот во текот на средниот век. Во втората половина на 4 и раниот 5 век во средишниот дел на просторијата и подигната издолжена осумаголна фонтана опкружена со мозаик во *opus tessellatum*. Фонтаната и мозаикот се подигнати врз земјен насип а подовите кои одговараат со оваа фаза се делумно сочувани и се од тврдо набиена земја. На површината околу откриената фонтаната откриени се остатоци од постара архитектура на која делумно се уште се сочувани делови од фреско и шуко декорација. Сидовите од оваа архитектонска фаза припаѓаат на периодот од 1 до 3 век од н.е. Археолошките истражувања во просторија 5 се насочени кон откривање на подовите од рано римската урбанизација на просторот. Меѓу бројните движни наоди (монети, накит, садова керамика и стакло) откриена е и една оловна цевка која служела за довод на вода во фонтаната.

Просторијата 6 во горните фази на градбата претставува коридор од поголема станбена целина која е делумно истражена во 2009 и 2010 год. Археолошките слоеви во просторијата 6 ја следат истата стратиграфска слика како и во просторија 5. Откриени се и истражени неколку подни нивоа со ограничен број на движни наоди. Меѓу позначајните е откриената мермерна квадратна плоча која е идентична со *in situ* откриените плочи пред главниот олтар на Храмот. Археолошките истражувања во просториите 5 и 6 завршија до средината на месец Јули.

Стручната екипа ја сочинуваат м-р Јован Радњански, стручен раководител на истражувањата, м-р Кованчалиев Златко, член на стручна екипа, м-р Милена Решкова, член на стручна екипа, Замир Мехмеди, документатор. Во истражувањето се вклучени и студенти и дипломирани археолози од универзитетите во Скопје и Штип. Во изготвувањето на документацијата учествуваат и д-р Џорџ Беван и м-р Кристен Џонс од Квинс универзитетот од Канада.

- Финансиски извештај (образец бр.2) во прилог

II ВОИПРОГРАМСКИ АКТИВНОСТИ

1. Меѓународна школа за документација и конзервација на керамика и стакло

Школата за конзервација и документација на римска и доцноримска керамика и стакло оваа година беше реализирана во периодот од 01.06 до 21.06.2019 година. Учествуваа шест учесници од Соединетите Американски Држави.

Во рамки на оваа школа учесниците се стекнаа со основни знаења и практично искуство во областа конзервација на археолошки предмети од керамика и стакло. Активностите се организирани во модули на лекции и работилници. Со цел стекнување на почетно искуство и запознавање со основните техники, методи и принципи на работа, првата недела (03.06 - 08.06) се работеше на нови керамички садови, по што следуваа конзервација на автентични предмети од керамика во времетраење од пет работни денови (10.06.-14.06). Во текот на последната работна недела (17.06-21.06) учесниците работеха на конзервација на стаклени садови, и тоа фрагментирани реплики и третирање на депозити кај автентички стаклени садови.

Предметите од керамика кои се конзервирани во рамки на оваа школа припаѓаат на три категории и тоа: садова керамика, теракотни фигури и светилки. Третирани се шеснаесет керамички садови, шест теракотни фигури и две светилки.

Застапеноста на одредени типови керамички садови во првата категорија е следна: четири чаши со една рачка, четири чинии, два булбус унгвентариуми, една чаша и по еден капак, гутус, грнец, бокал и вретенест унгвентариум. Седум керамички садови се музејски предмети и припаѓаат на збирката Римски период додека два се музејски предмети од збирката Доцна антика. Останатите керамички садови не се музејски предмети. Музејските предмети се со следниве музејски инвентарни броеви: К-95-422 (НУС-А-К-3627)- чаша со една рачка; К-95-660 (НУС-А-К-3645) - чаша со една рачка; К-95-161 (НУС-А-К-3477) - чаша; К-95-527 (НУС-А-К-3787) - булбус унгвентариум; К-95-396 (НУС-А-К-3612) - длабока чинија, К-95-542 (НУС-А-К-3684) - длабока чинија, К-95-546 (НУС-А-К-3685) - длабока чинија, К-09-640 (НУС-А-К-137)- капак и К-09-173 (НУС-А-К-7) – грнец. Во продолжение се наведени останатите керамички садови со теренски инвентарни броеви: К-95-352- чаша со една рачка; К-95-164 - чаша со една рачка; К-95-91b - гутус; С-74-354- вретенест унгвентариум; К-95-267 – булбус унгвентариум; К-95-262 – бокал; Л-95-125 – светилка и К-95-350 – чинија.

Тринаесет керамички садови се реконзервирани, кај два се применети методи на чистење на наслагите од соли и кај еден предмет е извршено чистење на лепило останато на површина по претходна конзервација. Некои од причините за реконзервацијата на предметите се: присутни соли кристализирани на површина кај

веќе конзервирани предмети, стареење на претходно употребеното лепило, секундарно оштетување на предметите и сл. Генерално, процесите на реконзервација беа спроведени на следниот начин: по изработка на соодветната документација, беа превземени постапки за нивно расклопување на фрагменти. Расклопувањето на фрагменти кај некои предмети беше извршено со помош на нанесување на ацетон врз споевите на фрагментите додека кај други предмети со нивно потопување во вода. По расклопување на сатовите на фрагменти, беше отстрането старото лепило, механички или со помош на ацетон. Кај фрагментите кај кои имаше наслаги од соли истите беа третирани со слаб (3-5%) раствор EDTA во вода, по што материјалот беше неутрализиран. По сушење на материјалот, фрагментите беа прелиминарно составени и залепени со лепило (30-50%) Paraloid B72 во ацетон. Реконструкции на деловите кои недостасуваат кај овие крамички садови не се извршени.

Покрај керамичките садови, се работеше и на конзервација на шест теракотни фигури. Теракотните фигури се музејски предмети и припаѓаат на збирката Римски период, во продолжение се наведени со теренските и музејските инвентарни броеви: ТФ-09-80 (НУС-А-ТФ-251) - Телесфор со дете; ТФ-09-82 (НУС-А-ТФ-253) - Телесфор со дете; ТФ-09-59 (НУС-А-ТФ-230 - Ерос на бик; ТФ-09-114 (НУС-А-ТФ-285) - Телесфор со дете; ТФ-09-115 (НУС-А-ТФ-286) - Телесфор со дете; ТФ-09-145 (НУС-А-ТФ-316) – Телесфор. Површината на теракотите главно беше покриена со солидни депозити од нечистотија и соли. Сите теракотни фигури се третирани механички, со тампонирање со 3А и 2А раствор. На повеќето теракоти е видлив боен слој под депозитите кој генерално е слабо сочуван.

Во рамки на школата се работеше и на две керамички светилки. Едната е музејски предмет и припаѓа на збирката Доцна антика Л-10-36 (НУС-А-Л-1452), другата не е музејски предмет Л-92-125. Првата светилка е цела, нефрагментирана меѓутоа надворешно беше покриена со солиден слој кристализирани соли. Кај овој предмет беше извршено отстранување на солите со помош на 3% раствор EDTA во вода, по што беше спроведена неутрализација. Втората светилка беше веќе залепена со претходен третман, и со актуелните конзерваторски работи беше извршено расклопување на фрагменти. По чистење на слабите депозити од соли по механички пат фрагментите беа составени и залепени со лепило Paraloid B72 во ацетон.

Шест стаклени унгентариуми беа конзервирани во рамки на оваа школа. Пет од оваа група предмети се музејски предмети кои припаѓаат на збирката Римски период во продолжение се наведени со теренските и музејските инвентарни броеви: G-71-56 (НУС-А-СТ-4033); G-73-4 (НУС-А-СТ-4036); СТ-92-16 (НУС-А-СТ-4046); СТ-92-41 (НУС-А-СТ-4049); СТ-92-74 (НУС-А-СТ-4066) и G-70-2. Сите унгентариуми се цели и нефрагментирани. Извршено е чистење на депозитите од нечистотија и соли кои ги покриваа ѕидовите на овие садови. Чистењето е извршено со тампонирање со вода и 3А раствор.

Методите на конзервација се опишани и забележани во посебна форма на конзерваторска документација. Покрај работите на директна заштита на овие предмети, беа спроведени и истражувања на формите на деградација со помош на дигитален микроскоп. За дел од предметите се изработени шеми и графички прикази на состојбата и оштетувањата.

Покрај спроведните конзерваторски работи имаа можност да научат како правилно да изработат техничка документација на керамички садови и истите да ги дигитализираат.

Во рамки на едно попладне од првата работна недела, учесниците имаа можност да посетат грнчарска работилница во Велес како и да пробаат да изработат керамички сад на грнчарско тркало. За време на викендите беа спроведени едукативни екскурзии во Битола, Охрид, Пела и Вергина.

Меѓународната школа за документација и конзервација на мозаици, керамика и стакло која е организирана во соработка со фондацијата Балканско наследство од Софија, Бугарија беше успешно реализирана во периодот од 02-22.06.2018 година. На школата учествуваа вкупно 19 студенти од повеќе земји во светот (САД, Канада, Англија, Данска, Германија, Норвешка, Кина, Тајван и Австралија) кои работеа на превентивна конзервација на еден од мозаиците од Теодосијанската палата во Стоби и на голем број на керамички и стаклени садови откриени на археолошкиот локалитет Стоби.

- Финансиски извештај (образец бр.4) во прилог.

2. Меѓународна школа за документација и конзервација на мозаици

Во периодот од 01-21.06.2019 година, на археолошкиот локалитет Стоби се одвиваше 8та меѓународна школа за конзервација на мозаици која е организирана од страна на Националната установа Стоби и фондацијата „Балканско наследство“ од Р. Бугарија. На школата имаше 6 учесници, од кои четворица студенти од универзитетите во САД кои аплицирале преку Institute of Field Research (IFR) и двајца учесници кои учествуваа на школата по втор пат. Школата беше спроведена од тројца инструктори: м-р Мишко Тутковски - НУ Стоби и Томе Филов - надворешен член, кои беа вклучени во проектот 3 седмици и д-р Красимира Франгова од КАДК која беше вклучена во проектот 2 седмици.

Теренските активности беа продолжение на минатогодишната работа која се одвиваше на подниот мозаик од просторија бр. 1 од Куката на Партениј. Во 2019 година повторно се извршуваа превентивни конзерваторски зафати кои имаа за цел да ја стабилизираат состојбата на мозаикот кој спаѓа во групата на најоштетените и најпроблематичните мозаици од археолошкиот локалитет Стоби.

Превентивните мерки кои беа преземени на мозаикот од Куката на Партениј во изминатите две години значително ја подобрија неговата стабилност, а воедно придонесоа и кон подобрување на визуелниот изглед на мозаикот, но, имајќи ја предвид исклучително лошата состојба во која се наоѓа овој мозаик, се препорачува конзерваторските активности да продолжат и во следните години, а во меѓувреме мозаикот да биде покриен со песок.

Покрај *in situ* конзервацијата, во деновите кога немаше услови за теренска работа, учесниците беа вклучени и во тековниот проект на НУ Стоби за конзервација и реставрација на мозаиците од јужниот кораб на Епископската базилика. Во рамките на овој проект се работеше на отстранување на стариот малтер од задната страна на мозаиците и нивно поставување на нови носачи од алуминиумско саќе.

Во рамки на школата беа организирани и три екскурзии: во Битола беше посетен градскиот музеј и археолошкиот локалитет Хераклеја Линкестис; во Охрид беа посетени локалитетите „Манчевци“ и „Плаошник“, како и дел од средновековните цркви во градот а во Р. Грција беа посетени музеите и локалитетите во Пела и Вергина.

3. Меѓународна летна школа за археолошки истражувања

Меѓународната школа за археолошки ископувања која е организирана во соработка со фондацијата Балканско наследство од Софија, Р. Бугарија започна со реализација на 22.06.2019 и се одвиваше до 20.07.2019 година. На школата учествуваат вкупно 17 студенти од повеќе земји во светот (САД, Канада, Кина, Австралија, Шведска) кои во моментот работат на археолошките истражувања во Теодосијанската палата во Стоби.

- Финансиски извештај (образец бр.4) во прилог

III ОСТАНАТИ АКТИВНОСТИ

1. Сопствени приходи од туристичката презентација на археолошкиот локалитет Стоби

- Финансиски средства: Приходите се остварени од продажба на влезници и од продажба на сувенири, комерцијални копии од археолошки наоди и освежителни пијалоци.

- Вкупно приходи од продажба на влезници, сувенири, комерцијални копии од археолошки наоди и освежителни пијалоци изнесува 1.868.350,00 денари.

- Во периодот од 01.01.2019 до 31.12.2019 година, археолошкиот локалитет Стоби го посетиле вкупно 17.925 лица, од кои 8355 домашни и 9570 странски гости од кои бесплатен влез на локалитетот имале вкупно 215 домашни лица и 145 странски гости. Слободен влез добиле лицата кои се членови на ICOM, ICOMOS, хендикепирани лица, новинари, археолози, водичи, учителки, деца до 6 години и бездомници.

- **Финансиски извештај (образец бр.4) во прилог.**

Спасе Перовски
директор

Изработил: Сања Петковска
